

Vliv vydědění na potomky vyděděného*

The Effect of Disinheritance on the Descendants of Disinherited Person

Adam Talanda **, Iveta Talandová ***

Abstrakt

Příspěvek se zabývá úpravou vydědění obsaženou v občanském zákoníku, a to především možností zůstavitele vztáhnout vydědění na potomky vyděděného.

Současná úprava umožňuje zůstaviteli vztáhnout vydědění také na potomky vyděděného, avšak rozlišuje přitom, zda vyděděný zůstavitele přežil či nikoli. Zároveň ale formulace zákona směřuje toliko k vyloučení potomků vyděděného z jejich práva na dědický podíl, ne už z práva na povinný díl. Rozdílná úprava platí u dědické nezpůsobilosti, která se vztahuje jen na dědicky nezpůsobilého dědice a nikoli na jeho potomky, přestože se jedná o srovnatelnou situaci.

Klíčová slova

Vydědění; potomci vyděděného; dědická nezpůsobilost.

Abstract

The paper deals with the legislation of disinheritance in the Civil Code, especially the possibility of the testator to apply disinheritance to the descendants of disinherited heir.

The current legislation allows the testator to apply disinheritance also to the descendants of disinherited heir, but yet distinguish whether disinherited heir survived the testator or not. At the same time formulation of the law only mentions exclusion of descendants of disinherited heir from their right to inheritance, but not from the right to legitimate portion. Different regulation applies to inheritance incompetence, which applies only to the incompetent heir and not to his descendants, even though it is a situation comparable with disinheritance.

Keywords

Disinheritance; Descendants of Disinherited Heir; Inheritance Incompetence.

1 Povinný díl a jeho zkrácení

Právo na povinný díl má pouze nepominutelný dědic, kterým je v současné době dítě zůstavitele, a nedědí-li, jsou jimi jeho potomci. Povinným dílem se pak rozumí určitý

* Příspěvek je dílím výstupem projektů IGA_PF_2016_009 „Autonomie vůle zůstavitele“ a IGA_PF_2016_008 „Dědická způsobilost jako jeden z předpokladů dědické sukcese a její reflexe v řízení o pozůstalosti“ – Univerzita Palackého v Olomouci, Právníká fakulta.

** Mgr. Adam Talanda, Katedra soukromého práva a civilního procesu, Univerzita Palackého v Olomouci / Department of Private Law and Civil Procedure, Faculty of Law, Palacký University, Olomouc, Czech Republic / E-mail: adam.talanda@gmail.com

*** Mgr. Iveta Talandová, Katedra soukromého práva a civilního procesu, Univerzita Palackého v Olomouci / Department of Private Law and Civil Procedure, Faculty of Law, Palacký University, Olomouc, Czech Republic / E-mail: iveta.talandova@gmail.com

podíl na pozůstalosti, kterým musí být nepominutelnému dědici zanechán ničím nezátížen. Nepominutelný dědic, kterému svědčí jen právo na povinný díl, však není dědicem a nemá právo požadovat podíl na majetku z pozůstalosti, ale má toliko právo se domáhat peněžní částky rovnající se hodnotě jeho povinného dílu.¹ Tato peněžní částka přitom vůbec nemusí být součástí pozůstalosti a jedná se o obligační nárok nepominutelného dědice vůči dědicům zůstavitele. Občanský zákoník umožňuje zůstaviteli právo potomka na povinný díl zkrátit nebo zcela vyloučit pomocí institutu vydědění. Vydědění může být provedeno jen ze zákonem taxativně uvedených důvodů a musí být provedeno některou formou pro porážení závěti. Vydědění učiněné na základě důvodů vydědění uvedených v § 1646 odst. 1 občanského zákoníku představuje vůči nepominutelnému dědici sankci za jeho společensky nepřijatelné chování. Může se přitom jednat o konkrétní prohřešek vůči zůstaviteli dle písm. a) a b), nebo o obecně společensky nežádoucí chování dle písm. c) a d), které může zůstavitele poškodit na cti. Mimo těchto základních důvodů vydědění umožňuje zákon zůstaviteli vydědit nepominutelného potomka pro marnotratnost dle § 1647 občanského zákoníku, a také z důvodů, pro které by byl nepominutelný dědic dědicky nezpůsobilý dle § 1646 odst. 2 občanského zákoníku.

2 Vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného

Občanský zákoník v § 1646 odst. 3 stanoví, že přežije-li vyděděný nepominutelný dědic zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného, ledaže takové účinky zůstavitel vyloučí. Nedožije-li se vyděděný nepominutelný dědic smrti zůstavitele, tak jeho potomci dědí, ledaže jsou samostatně vyloučeni z dědického práva. Zřejmým účelem tohoto ustanovení, ačkoliv to důvodová zpráva neuvádí, je vyloučení vlivu vyděděného na majetek zanechaný zůstavitelem. Proto zákon rozlišuje, zda vyděděný v době úmrtí zůstavitele je nebo není naživu. Je-li vyděděný naživu a nastupovali-li by do jeho dědického podílu jeho potomci, mohl by fakticky mít vliv na nakládání s majetkem, který mu zůstavitel po právu odepřel. Pokud naopak vyděděný v době smrti zůstavitele již nežije, těžko může své potomky v nakládání se zděděným majetkem ovlivnit, a zákon tedy nepředpokládá důvod pro vyloučení takových potomků z dědického práva, ledaže jsou z tohoto práva samostatně vyloučeni pro své vlastní chování. Uvedené pochopitelně platí pouze pro důvody vydědění uvedené v § 1646 občanského zákoníku, včetně vydědění z důvodů, pro které by jinak dědic byl dědicky nezpůsobilý.² Jiná je situace ohledně vydědění pro marnotratnost dle § 1647 občanského zákoníku, kde zákon naopak jako jednu z podmínek platného vydědění stanoví, že povinný díl vyděděného musí být zanechán jeho potomkům.

Problematický je pak výklad uvedeného § 1646 odst. 3 občanského zákoníku, ve kterém se v první větě uvádí, že *nedědí ani potomci vyděděného potomka*. Z textu zákona není jasné,

1 K pojmu nepominutelného dědice viz např. HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381–386.

2 Jiný názor má patrně Šešina, který uvádí, že možnost vztažení účinků vydědění se vztahuje pouze k odstavci 1 § 1646 občanského zákoníku. ŠEŠINA, Martin. In: ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 362–363.

zda měl zákonodárce na mysli vyloučení potomků vyděděného pouze z práva na zákonný dědický podíl jako z podílu na pozůstalosti, nebo zároveň z práva na povinný díl.³ Ze smyslu a účelu uvedeného ustanovení se jeví být správný ten výklad, že vztahuje-li se vydědění i na potomky vyděděného, jsou tito vyloučeni nejen z dědického práva, ale také z práva na povinný díl.⁴ Opačný výklad, podle kterého by potomci vyděděného ztráceli toliko právo na dědický podíl, by zcela popíral smysl ustanovení o vydědění, kterým je právě úplné vyloučení možnosti vyděděného podílet se na majetku z pozůstalosti. Do budoucna by bylo vhodné, za předpokladu zachování možnosti vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného, pokud by zákonodárce tuto situaci vyjasnil například takto: *Přežije-li vyděděný potomek zůstavitele, nemají potomci vyděděného potomeka ani právo na povinný díl, ledaže zůstavitel projeví jinou vůli.* Z takového ustanovení by pak jasně vyplývalo, že vztáhne-li zůstavitel vydědění také na potomky vyděděného, má stejné účinky jako vůči vyděděnému.

Vycházíme-li z výkladu § 1646 odst. 3 občanského zákoníku uvedeného výše, je vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného možností, jak z dědění vyloučit celou linii po vyděděném potomku. Takovým rozšířením účinků vydědění se zůstavitel může pojistit, aby se vyděděnému potomku skutečně ničeho z pozůstalosti nedostalo. V případě, že by totiž dědili potomci vyděděného, mohl by vyděděný mít reálný vliv na takový majetek skrze úzké rodinné vazby. Uvedené rozšíření vydědění je dle současné právní úpravy možné jen v případě, že se vyděděný dožije smrti zůstavitele, a tím se tento institut liší od předchozí právní úpravy, ze které byl však převzat. Podle § 469a odst. 2 občanského zákoníku z roku 1964 mohl zůstavitel vztáhnout důsledky vydědění na potomky vyděděného bez jakéhokoliv omezení.⁵ V minulé úpravě pak zůstavitel musel svůj úmysl vztáh-

³ Šešina v komentáři k § 1646 odst. 1 občanského zákoníku pouze upozorňuje na fakt, že zákon uvádí jen dědické právo potomků vyděděného a nikoli jejich právo na povinný díl. ŠEŠINA, Martin. In: ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 362–363.

⁴ Sporný výklad může být také u ustanovení § 1643 odst. 1 občanského zákoníku, podle kterého *nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele, a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.* Zákon zde také zmiňuje pouze *dědění*, avšak potomci dítěte zůstavitele přicházejí jako nepominutelní dědicové na řadu až tehdy, pokud dítě zůstavitele nemá právo na povinný díl, které ovšem není děděním. Další podobná situace je v § 1635 odst. 2 občanského zákoníku, kde zákon stanoví právo reprezentace, pokud *nedědí* zůstavitelovo dítě. Toto ustanovení se pak také vykládá tak, že právo reprezentace se uplatní až v případě, pokud dítě zůstavitele nemá právo ani na povinný díl.

⁵ Tento stav platil až od novely občanského zákoníku provedené zákonem č. 509/1991 Sb. v roce 1991. Do té doby nebylo vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného možné. Knapp v článku z roku 1983 uvádí příklad, jak nemožnost vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného obejít a z dědického práva účinně vyloučit také tyto potomky. Knapp shrnuje, že nedědí-li potomek zůstavitele, nastupují na jeho místo dle práva reprezentace jeho potomci. Prakticky bylo možno se vyhnout právu reprezentace tak, že by zůstavitel svého potomka vydědil jen částečně a zanechal mu nějakou minimální majetkovou hodnotu, Knapp zmiňuje 1 Kč (tehdy neexistoval institut odkazu, tedy odpadaly problémy s posouzením takového jednání jako odkazu či dědění). Tento dědic by pak nabyl jen minimální podíl na pozůstalosti a tím by bylo zabráněno přechodu jeho dědického práva na jeho potomky. Knapp uvádí, že uvedený příklad by nebylo možné považovat za zneužití práva. Problémem by však bylo, jestliže by vyděděný svůj podíl odmítl, a v tom případě by jeho dědické právo přešlo na jeho potomky, kteří by však nebyli omezení hodnotou stanovenou v závěti, ledaže by byli náhradníky. KNAPP, Viktor. O vydědění a o tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonost*, 1983, roč. XXXI., č. 6, s. 326–334.

nout účinky vydědění na potomky vyděděného výslovně vyjádřit, zatímco dnešní úprava tyto účinky vyvolává automaticky, ledaže zůstavitel vyjádří jinou vůli. Tato úprava zjevně nekorresponduje se zásadou *exheredationes non sunt adiuvandae*,⁶ ze které pak ale vyplývá možnost zůstavitele svým prohlášením korigovat vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného v tom smyslu, že tyto účinky vztáhne jen na některé potomky vyděděného. V případě, kdy se vyděděný potomek nedožije smrti zůstavitele, nelze dle současné úpravy vydědění automaticky vztáhnout na potomky vyděděného, ale zůstavitel má možnost tyto potomky vydědit zvláště podle ustanovení o vydědění. Problémem však může být skutečnost, že zůstavitel v době pořizování listiny o vydědění nemůže předvídat, zda se vyděděný jeho smrtí dožije, či nikoliv. Zůstaviteli tak nezbyvá, než samostatně vydědit potomky vyděděného pro případ, že nastane situace, ve které na ně přejde dědické právo. Takové vydědění „pro případ“ zákon umožňuje, avšak především u potomků nízkého věku bude velmi obtížné najít důvody vydědění.

Předchozí právní úprava, dle které nebylo vztažení vydědění na potomky vyděděného ničím omezeno, byla předmětem kritiky ze strany Ústavního soudu ČR, který se jí zabýval v nálezu sp. zn. I. ÚS 295/10. Ústavní soud k tehdejšímu § 469a odst. 2 občanského zákoníku v odstavci 17. nálezu *obiter dictum* uvedl: *V této souvislosti je nutno nad rámec uvedeného vyslovit pochybnosti nad kompatibilitou ustanovení § 469a odst. 2 občanského zákoníku v jeho ustáleném výkladu s čl. 11 odst. 1 větou třetí Listiny («Dědění se zaručuje.») a ústavní hodnotou autonomie a integrity rodiny a její ochrany (zejm. čl. 32 odst. 1 Listiny). Dle uvedeného ustanovení § 469a odst. 2 občanského zákoníku platí, že pokud to zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanoví, vztahují se důsledky vydědění i na osoby uvedené v § 473 odst. 2 («Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědického podílu stejným dílem jeho děti. Jestliže nedědí ani tyto děti nebo některé z nich, dědí stejným dílem jejich potomci.»). Citovaná konstrukce vychází z možnosti výslovným prohlášením pořizovatele vztáhnout účinky vydědění také na potomky (nikoliv pouze na děti) vyděděného potomka - bez ohledu na to, zda by pořizovatel mohl jednotlivé potomky vyděděného potomka samostatně platně vydědit. V tom je možno spatřovat výraznou (a bezdůvodnou) nerovnost mezi potenciálními dědici, pro jejichž vydědění zákon vyžaduje existenci důvodů stanovených v § 469a odst. 1 občanského zákoníku, a potenciálními dědici (§ 473 odst. 2 občanského zákoníku), na něž je možno «vztáhnout» důsledky vydědění, ačkoliv proti nim samým tyto zákonem stanovené důvody nesvědčí.*

Ústavní soud tak zpochybnil soulad možnosti zůstavitele vztáhnout vydědění také na potomky vyděděného s ústavně zaručeným právem na dědění. Stanoviska Ústavního soudu lze přitom vztáhnout také na současnou úpravu vydědění, když vztažení vydědění na potomky vyděděného je stále možné, i když jen v určité situaci. Ústavní soud dále pokračoval ke vhodnosti právní úpravy:

Nelze především vyloučit, že skutečná vůle zůstavitele vyjádřená v prohlášení dle § 469a odst. 2 občanského zákoníku je současnou právní úpravou deformována v tom smyslu, že se jedná o jediný funkční institut, jímž je možno fakticky oddělit vyděděného potomka od zůstavitelova majetku. Pokud má být

⁶ Tuto zásadu zmiňuje také důvodová zpráva k občanskému zákoníku. ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 671.

účelem § 469a odst. 2 občanského zákoníku pouze snaha předejít situaci, kdy by majetek přešlý na potomka vyděděného byl přesto v dispozici vyděděného, svědčí to o celkové nedostatečnosti současné zákonné úpravy dědického práva, která neposkytuje zůstaviteli jiné instituty zajišťující stejný výsledný stav (tedy nikoliv jen formální, nýbrž efektivní vydědění), aniž by přitom muselo dojít ke „vztažení“ účinků vydědění i na osoby, které by jinak nemohly být z hlediska zákona samostatně důvodně vyděděny a patrně ani z hlediska vůle zůstavitele (fakticky) vyděděny být nemusely. Úskalím výkladu obsahu vůle zůstavitele dle současné právní úpravy je proto její interpretace toliko prostřednictvím těch vybraných možností, které občanský zákoník poskytuje, ačkoliv respekt ke vůli zůstavitele vyžaduje širší přístup než jen její klasifikaci v mezích stávající dichotomie «všechno, nebo nic.» Tím se tedy rozumí buď možnost vztažení účinků vydědění dle § 469a odst. 2 občanského zákoníku i na potomky vyděděného, anebo faktická eliminace účelu vydědění prostřednictvím vlivu vyděděného na majetek (nezletilého) potomka.

Ústavní soud v nálezu připomíná, že je třeba pořízení pro případ smrti vždy vykládat s ohledem na vůli zůstavitele, který jen využívá možnosti dané mu zákonem. Není však zcela jasné, jaké chybějící instituty zajišťující efektivní vydědění měl ústavní soud na mysli. Je možné, že se zákonodárce tímto náležením inspiroval při práci na znění § 1646 odst. 3 občanského zákoníku a právě z toho důvodu podmínil možnost vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného tím, že vyděděný bude v době smrti zůstavitele naživu, a mohl by tak ovlivnit nakládání s dědictvím. Nelze však přehlédnout, že v případě tak intenzivního narušení rodinných vztahů, které vede až k vydědění dítěte zůstavitele, nebude zpravidla mít zůstavitel zájem zanechat jakékoliv majetkové hodnoty dětem vyděděného ani v případě, že vyděděný již nebude naživu (zvláště v případě, kdy bude naživu manžel či partner vyděděného). Ústavní soud dále v odůvodnění nálezu pokračoval:

Konečně je možno připomenout, ve vztahu k eventuální aplikaci práva v konkrétním případě (§ 469a odst. 2 občanského zákoníku), že Ústavní soud považuje za samozřejmé a určující pro nalézáni práva, že vždy je nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních. Mnohé případy a jejich specifické okolnosti mohou být značně komplikované a netypické; to však nerynuje obecné soudy z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení, jakkoliv se to může jevit složité, přičemž v rovině jednoduchého práva je nutné za účelem dodržení sbora uvedených principů posuzovat individuální okolnosti daného případu též prizmatem kogentního ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, které je v rovině jednoduchého - podústavního - práva odrazem ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení. Jak již Ústavní soud několikrát konstatoval [...], zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti. Pojem dobré mravy nelze vykládat pouze jako soubor mravních pravidel užívaných jako korektiv či doplňující obsahový faktor výkonu subjektivních práv a povinností, ale jako příkaz soudci rozhodovat praeter legem či dokonce contra legem, pokud jde o reprobaci jednání příčícího se dobrým mravům. Dobré mravy v tomto pojetí tedy jsou souborem etických, obecně uznávaných a zachovávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami a právními principy. Takto provedený výklad pojmu dobré mravy ve svém souhrnu prostupuje i Listinu [...].

Z uvedeného názoru Ústavního soudu vyplývá jeho nespokojenost s tehdejší úpravou vydědění, která se však v současném občanském zákoníku příliš nezměnila. Učiněné změny zřejmě byly posunem směrem k názoru zastávanému Ústavním soudem, avšak zároveň se může jednat také o posun mimo. Ústavní soud v nálezu nejen vytyká nutnost souladu jednoduchého práva s právem ústavním, ale také klade důraz na nutnost respektu k vůli zůstavitele a k výkladu jednotlivých ustanovení občanského zákoníku v souladu se zásadou souladu s dobrými mravy. Tyto závěry bezesporu platí i za současné úpravy, avšak dva zmíněné přístupy spolu mohou být v rozporu. Současná úprava neumožňuje zůstaviteli vztáhnout účinky vydědění na potomky vyděděného v každém případě, i když by se mohlo jednat o zcela pochopitelnou vůli zůstavitele. Pokud však nebudou splněny zákonné podmínky, nabudou potomci vyděděného jeho dědický podíl nebo povinný díl, ledaže budou sami vydědění ze zákonných důvodů, což může být problematické.⁷ Jistým posunem směrem k vůli zůstavitele je možnost vydědění bez uvedení důvodu a možnost vydědění „pro případ“, avšak ani tyto možnosti nemusí, na rozdíl od minulé úpravy, dostatečně zajistit splnění zůstavitelovy vůle. Na druhou stranu se nelze neztotožnit s pochybností Ústavního soudu nad vhodností úpravy, která umožňuje vydědění i bez faktického naplnění důvodů vydědění,⁸ a to také s ohledem na již zmiňovanou zásadu *exheredationes non sunt adiuveandae* i na ústavními normami chráněné rodinné hodnoty. Lze se však také zamyslet nad dalším v nálezu uvedeným přístupem, a to nad povinností souladu právního jednání s dobrými mravy. V této souvislosti přitom Ústavní soud připomíná možnost či povinnost obecného soudce postupovat *praeter legem* či *dokonce contra legem*. Znamená to také opačně, že lze vztáhnout účinky vydědění také na potomky vyděděného, i když to zákon v dané situaci výslovně neumožňuje? Nebo to snad znamená, že i když zůstavitel své potomky nevydělí, ale ti se k němu chovají v rozporu s dobrými mravy, tak nemají mít tyto nehodní potomci nárok na dědický podíl či povinný díl? Odpověď na naznačené otázky není jednoduchá a spíše se sluší ji přenechat k posouzení Ústavnímu soudu.

7 Otázkou k zamyšlení pak je, zda lze původní vydědění již zesnulého potomka, ve kterém zůstavitel uvede, že vydědí také potomky vyděděného, posoudit jako vydědění potomků vyděděného bez vyslovení důvodu ve smyslu § 1648 občanského zákoníku. Teoreticky by takový postup možný byl, avšak závisel by dosti na použité formulaci. Pokud by zůstavitel vydědil svého potomka a výslovně uvedl, že vydědění vztahuje také na potomky vyděděného, bylo by jasné, že vydědění potomků vyděděného se váže na platnost vydědění prvního v řadě. Pokud by však zůstavitel vydědění formuloval tak, že vydědí svého potomka, a také vydědí potomky vyděděného, bylo by třeba takovou listinu za života prvního vyděděného posoudit jako vztahení vydědění dle § 1646 odst. 3 občanského zákoníku, a v případě úmrtí prvního vyděděného by takový projev vůle bylo také možno posoudit jako samostatné vydědění potomků prvního vyděděného, a to učiněné bez uvedení důvodu. V řízení o pozůstalosti by tak bylo nutno zkoumat, zda existuje některý ze zákonných důvodů vydědění.

8 Mikeš a Muzikář k bývalému § 469a odst. 2 občanského zákoníku z roku 1964 trefně uvádějí, že *jde o jakýsi generační postih, když se „vinu“ předka postihuje i jma i jeho potomky*. Dále pak uvádějí, že důvodem možnosti vztahení účinků vydědění na potomky vyděděného je snaha o zabránění faktického vlivu vyděděného na majetek z dědictví. MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 99.

Ryze praktickým problémem vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného je pak přesah úpravy tohoto institutu v občanském zákoníku z roku 1964 do dnešní doby. Podle přechodných ustanovení občanského zákoníku se při dědění použije právo platné v den smrti zůstavitele. Z § 3072 občanského zákoníku pak vyplývá, že prohlášení o vydědění musí vyhovovat především předpisům platným v době projednání pozůstalosti (tedy platným v době smrti zůstavitele). Důvody vydědění tak musí odpovídat současnému občanskému zákoníku a zároveň není možné vztáhnout vydědění na potomky vyděděného prohlášením zůstavitele bez dalšího, ale je nutné podle současné úpravy posuzovat další podmínky. Tato úprava vyhovuje pravidlu, že při dědění se vždy postupuje podle práva platného v době smrti zůstavitele, avšak mnoho zůstavitelů činilo své pořízení o vydědění za účinnosti minulé právní úpravy a nemohli předpokládat změnu, která se udála.

3 Dědická nezpůsobilost a její vliv na potomky

Dědická nezpůsobilost je vedle vydědění dalším institutem, který sankcionuje závadné chování dědice. Důvody dědické nezpůsobilosti jsou uvedeny v § 1481 a § 1482 občanského zákoníku, přičemž hlavními důvody dědické nezpůsobilosti, které se vztahují na všechny dědice ze zákona i z pořízení pro případ smrti, jsou spáchání činu povahy úmyslného trestného činu proti zůstaviteli nebo jeho blízkým a spáchání zavrženého činu vůči zůstavitelově poslední vůli. Dále zákon uvádí další důvody dědické nezpůsobilosti, které se uplatní jen v případě zákonné dědické posloupnosti, a to jen vůči dědicům v určitém vztahu k zůstaviteli. Zjednodušeně řečeno může být nezpůsobilý manžel zůstavitele, který se dopustil domácího násilí a rodič, který byl zbaven rodičovské odpovědnosti. Hlavní důvody dědické nezpůsobilosti jsou svou povahou činy závažnější povahy, než jsou činy odůvodňující vydědění, a také proto se k důvodům dědické nezpůsobilosti přihlíží ze zákona, zatímco vydědění vždy představuje projev vůle zůstavitele. Přesto zákon stanoví, že se dědická nezpůsobilost týká jen osoby, která se onoho zavrženého činu dopustila, a nelze důsledky dědické nezpůsobilosti vztahovat například na potomky dědicky nezpůsobilého (s výjimkou dědické nezpůsobilosti manžela pro spáchání domácího násilí). Zůstavitel však má možnost dosáhnout toho, že se vyloučení dědicky nezpůsobilého dědice bude vztahovat také na potomky tohoto dědice, a to tím, že dědicky nezpůsobilého dědice (svého potomka) zůstavitel z důvodů dědické nezpůsobilosti vydědí. V takovém případě se uplatní § 1646 odst. 3 občanského zákoníku a účinky vydědění bude možno vztáhnout také na potomky vyděděného za uvedených podmínek. Zároveň pak zůstavitel vyděděním z důvodů, pro které je dědic dědicky nezpůsobilý, jasně dá najevo, že čin zakládající nezpůsobilost dědici neodpustil.

4 Závěr

Možnost vztažení účinků vydědění na potomky vyděděného podle současné úpravy vydědění je omezena skutečnostmi, které nemá zůstavitel možnost ovlivnit. Zůstavitel tak může takové vztažení účinků vydědění v listině o vydědění předpokládat, avšak bude zpravidla nucen se proti nechtěnému přechodu dědictví pojistit i jinými způsoby. Takto bude zůstavitel moci využít institutů náhradnictví, svěrenského nástupnictví, podmínek a doložení času, kterými však nemůže zcela vyloučit nepominutelné dědice z jejich práva na povinný díl, ale takový nepominutelný dědic pak bude mít nárok jen na peněžní částku a nikoli na konkrétní kusy z pozůstalosti. Zákonem předpokládané samostatné vydědění potomků vyděděného bude většinou dosti obtížné s ohledem na taxativní důvody vydědění, a tak může docházet k obcházení dědického práva vypořádáním majetkových poměrů zůstavitele již za života.⁹

Uvedená úprava tak chrání potomky vyděděného, kteří by jinak mohli být na jejich dědickém podílu či povinném dílu neodůvodněně zkráceni, avšak zároveň může taková úprava být v rozporu s vůlí zůstavitele. V příspěvku uvedené závěry Ústavního soudu zdůrazňovaly nutnost souladu úpravy dědického práva s ústavně zaručeným právem dědění, a nutnost výkladu právní normy i pořízení pro případ smrti v souladu s pravděpodobnou vůlí zůstavitele a s dobrými mravy. Tyto korektivy však mohou stát proti sobě, když dobré mravy nemusí vždy korespondovat s vůlí (třebas oprávněnou) zůstavitele.

Rozebírané ustanovení občanského zákoníku přináší problémy při sepisování listin o vydědění a při výkladu listin o vydědění sepsaných za účinnosti občanského zákoníku z roku 1964. S ohledem na zásadu autonomie vůle zůstavitele se jako vhodnější řešení jevila úprava obsažená v občanském zákoníku z roku 1964, která zůstaviteli umožňovala vztáhnout účinky vydědění na potomky vyděděného bez omezení, přičemž tato by mohla být doplněna také o možnost zůstavitele vztáhnout vydědění na potomky vyděděného jen v určitých případech. Naopak současný přístup spíše vyhovuje celkové koncepci ochrany rodiny a rodinných hodnot obsažené na ústavní úrovni i v občanském zákoníku. Přikloníme-li se spíše k rozšíření autonomie vůle na úkor ochrany rodiny a ochrany nepominutelných dědiců, je namíste navrhnout navrácení úpravy obsažené v občanském zákoníku z roku 1964, podle které mohlo být vydědění vztáhnuto také na potomky vyděděného bez dalších podmínek. Přikloníme-li se však k ochraně rodiny a nepominutelných dědiců, nabízí se navrhnout dokonce i úplné zrušení možnosti vztáhnout vydědění na potomky vyděděného, když takové jednání zůstavitele nemusí být ničím jiným, než trestáním dětí za hříchy jejich rodičů.

⁹ Rozdělení majetku již za života zůstavitele je poměrně častým jevem. Novou možností je pak v teorii a praxi dosud ne zcela vyjasněný institut darování pro případ smrti. K darování pro případ smrti viz TALLANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13–14, s. 474–481.